ŞİZOFRENİ
VE
DEĞİŞİMLER
KİTABI

~ Philip K. Dick ~

6:45

Şizofreni ve Değişimler Kitabı

P. K. Dick

Türkçesi: Murat Karlıdağ

ALTIKIRKBEŞ YAYIN

Kadıköy, 2012

ALTIKIRKBEŞ YAYIN
P. K. Dick – Şizofreni ve Değişimler Kitabı
Ekim2012
Yayın Yönetmenleri
Kaan Çaydamlı, Şenol Erdoğan
Kapak Tasarımı
Erol Egemen

ALTIKIRKBEŞ YAYIN
bir Kaybedenler Kulübü tribidir.
kadife sk no 22/4 bahariye kadıköy
T: 0216 418 0413
www.645dukkan.com

Şizofreni ve Değişimler Kitabı

Otçul hayvanlar gibi yaşam formlarının pek çok türü içinde, yeni doğmuş bir birey az çok *koinos kosmos* (ortak dünya) içine itilir. Bir kuzu ve ya tay için dünyanın ilk ışıkları gözüne değdiği anda *idios kosmos* (içsel dünya) sona erer; ama bir insan yavrusunun doğumundan itibaren önünde yıllarca sürecek yarı-gerçek bir varoluş vardır. On beş veya on altı yaşına gelene dek bir dereceye kadar tamamen doğmuş halde kalmayı başaramaz -yani tam anlamıyla kendinde değildir, anlamında yarı-gerçektir; *idios kosmos*'a ait parçalar hala varlığını sürdürmektedir ve *koinos kosmos'*un tamamı bir yana büyük kısmı dahi üzerine henüz bindirilmemiştir. Hoşa giden bir dille "psikoseksüel olgunluk" diye adlandırılan ve o güzelim lise çağlarında sıranın önündeki sevimli kıza yapılan okuldan sonra birlikte gazoz içme teklifine kızın "HAYIR" cevabı vermesiyle özetlenen bu kavram gelip çatana kadar *koinos kosmos*'un bütün ağırlığı üzerine çökmez. İşte bu hayır cevabıyla *koinos kosmos* işe başlamıştır. Uzun bir kışa hazırlan genç adam, daha fazlası ve daha da kötüsü ile yüzleşeceksin.

Şizofreni öncesi kişilik genellikle "şizoid etkili"[*sic*, muhtemelen "etkisel" kast edilmiştir] diye adlandırılır, bu ifade bir yetişkin olarak kişinin sıranın önündeki o hoş kızın (ya da oğlanın) çıkma teklifini kabul edeceği umudunu taşıdığı anlamına gelir. Kendi "şizoid etkili" tecrübelerime dayanarak konuşmam gerekirse, insan ona bir yıl boyunca baktığında bütün muhtemel sonuçlar zihinsel olarak detaylandırabilir, iyi olanlar "gündüz düşleri" ve kötü olanlar da "fobi" başlığı altında toplanır. Bu iki kutuplu içsel savaş sonsuza dek sürer; bu sırada esas kız sizin sağ olduğunuzu dahi bilmez (tahmin edin neden: Değilsiniz). Eğer fobiler galip gelirse (mesel kıza çıkma teklif ettiğimi ve onunda "seninle mi?" ya da benzeri bir cevap verdiğini düşünelim), bundan sonra "şizoid etkili" çocuk agorafobiyle birlikte fiziksel olarak sınıfın dışına itilir, bu itilme istikrarlı olarak bütün insani temaslardan gerçek anlamda şizofrenik bir kaçınma haline gelecek şekilde genişler, ya da hayal alemine, deyim yerindeyse çocuk kendi Abe Merritt (1920'li ve 1930'lu yılların ünlü BK yazarı) dünyasına, eğer işler daha da kötüye giderse kendi H.P. Lovecraft fantezilerine çekilir. Her

halükarda, kız unutulur, psikoseksüel olgunluk hiçbir zaman gerçekleşmez, bu da kendi içinde çok kötü sayılmaz çünkü hayatta güzel kızlardan başka şeyler de vardır (en azından bana öyle söylüyorlar). Ancak asıl kaygı verici olan birbirine karıştırmadır.. Meydana gelen şey sürekli kendini tekrar eder, çocuk çılgınlar gibi nereye koşsa *koinos kosmos'*a çarpar. Bu yıllar (yani on beş ve yirmi iki yaş arası) çocuğun her olayda *koinos kosmos'*a toslamaktan artık kendini alamadığı bir dönemdir ("Dişçiyi ara Charley, dişinin dolgusu için randevu alman lazım," vb.). *İdios kosmos* kaybolmakta, yavaş yavaş rahim sonrası rahme doğru itilmektedir. Biyolojik yaşlanmaya ortaya çıkar ve bunu durdurması mümkün değildir. Bunu durdurmak için harcadığı çabalar, eğer devam ederse, "yetişkin sorumluluğundan ve gerçekliğinden kaçma teşebbüsü" diye adlandırılacak, sonrasında şizofreni teşhisi konulursa da onun "gerçek dünyadan kaçıp hayal alemine girdiği" söylenecektir. Bu hemen hemen doğru olmasına rağmen tam anlamıyla doğru değildir. Çünkü gerçekliğin bunun üstünde bir özniteliği vardır ve eğer üzerinde dikkatle düşünürseniz, bu özniteliğin onu gerçeklik diye düzenlememize sebep olduğunu da görürüsünüz: Ondan *kaçılamaz*. Açıkçası şizofrenik hayat, yani şizoid etkili dönem sırasında o da bunu yapıyordu; ama artık yapamamaktadır. On dokuz yaş civarında, şizofreninin amansız belirişi gerçeklikten kaçış değil, bunun tam tersidir: çocuğun etrafındaki gerçeklikten kaçışıdır; ancak bu gerçekliğin varlığından kaçıştır yani gerçekliğin çocuğun yakın çevresinden yok olduğu anlamına gelmez. Bundan kaçınmak için ömür boyu verilen mücadele yenilgiyle sona ermiştir: Bu girdabın içine çekiliştir. İmdat!

Şizofreni-k varoluşu bizim hayal etmekten hoşlandığımızı sandığımız şeyden ayıran zaman unsurdur. İstesin veya istemesin şizofren, her şeyi *şimdiki zamanda* algılar, film makarasının tama-mı üstüne yıkılmıştır, halbuki biz aynı olayın ilerleyişini kare kare görürüz. Bu yüzden onun için sebep sonuç ilişkisi yoktur. Aksine kuantum fizikçisi Wolfgang Pauli'nin Eşzamanlılık diye adlandırdığı nedensel olmayan bağlayıcı prensip tüm şartlarda işlemektedir, yani bizdeki gibi temelde çalışan tek faktör değildir. LSD etkisindeki bir insan gibi, şizofren, şimdiki zamanda sonsuzun girdabı içinde kaybolmaktadır. Bu hiç de eğlenceli değildir.

İşte bu noktada *I Ching (Değişimler Kitabı)* işin içine girer, çünkü kitap eşzamanlılık temeline dayalı işlemektedir ve aynı zamanda eşzamanlılığın üstesin-den gelebildiği bir araçtır. Belki Pauli'nin seçtiği kelime yerine

“tesadüf” sözcüğünü tercih edersiniz. Her neyse, terimlerin ikisi de nedensel olmayan bağlayıcılardır ya da daha çok olaylar yan zamandan bağımsız meydana gelen olaylar bu anlamda birbiriyle bağlantılıdır. Dünden bugüne ve yarına bir zincirleme geçiş yoktur, her şey şimdiki zamanda yer alır. Her şey, tıpkı Leibniz’in önceden kurulmuş saatleri misali, silikleşerek yok olmaya başlar. Yine de hiç birinin diğeriyle nedensel bir bağlantısı yoktur.

Bu olayların zamandan bağımsız olarak meydana gelebileceği beni kasvete sokan bir keşiftir. İlk tepkim şöyleydi: “Aman Tanrım, haklıydım; bir kez dişçiye gidersem sonsuza kadar *devam eder.*” Mistikler ebedi huzur benzeri daha moda ihtimallerle ayrıntıya girebilir. Neyse, LSD bu keşfi herkese açık hale getirmiştir, bu nedenle fikir birliğine dayalı bir doğrulamaya tabidir, bu yüzden ilginin erişim alanı içindedir, bu yüzden de bilimsel bir gerçektir (isterseniz sadece gerçek ifadesi de kullanabilirsiniz). Sadece şizofrenler değil, herkes bu ruh haline bürünebilir. Evet dostlarım, sizler de sadece 150 miligram LSD alıp sonsuza dek acı çekebilir ve keyfini çıkartabilirsiniz! Eğer tatmin etmezse bana yazın ama yeterli olacağından eminim. Çünkü LSD etkisinde geçen iki bin yıldan ve Kıyamet Günü’nü görmenin ardından insanın verdiği beş doları geri istemesi için biraz duyarsız olması gerekir.

Ancak kişi en azından katatonik şizofreni halinde hayatın nasıl olduğunu öğrenmiştir ve *koinos* kosmos içinde hesaplandığı gibi kısa bir süre sonra (aşağı yukarı on saat) LSD’nin etki-sinden kurtulur ancak bu süre *idios kosmos*’ta daha uzundur (ya da ruh halini olduğundan daha hafif gösterir). Katatonik şizofren için bu ruh hali, hep *idios kosmos* yollu değildir ama eğer şanslı değilse *koinos kosmos* yollu da olur. Zen terimleriyle ifade edecek olursak, LSD etkisi altındayken sonsuzluğu kısa bir süre tecrübe edersiniz (ya da *Planet Stories*’in kullandığı gibi “”şöyle-böyle” diye fısıltıyla çığlık attı). Anlık bir zaman zarfında ayrıntılı ve tuhaf olayların her türlüsü meydana gelebilir, bütün öyküler, son günlerin ünlü filmi *Ben Hur*’un tarzındaki gibi ortaya dökülüverir (LSD tecrübesini bu maddeyi kullanmadan görmeyi tercih ederseniz *Ben Hur* filmini perde arası vermeden yirmi defa izlediğinizi hayal edin. Anladınız mı? Aklınızda tutun).

Olayların bu şekilde ortaya dökülmesi hiçbir şekilde nedensel bir ilerleme değildir; aksine bizim saat zamanı kavramıyla tecrübe ettiğimiz sebep-

sonuç ilişkisine dayalı ardışıklığın aksine ardışıklığın dikey bir açılımıdır, zaman kavramının dışında olduğu için kapsamı da sonsuzdur ve yerleşik bir sonu yoktur. Böylece, şizofrenin evrenin, yine onu olduğundan küçük gösterecek biçimde, bir tür genişliği vardır Hem de fazlasıyla geniştir. Bizimki, tıpkı günde iki kez kontrol edilen diş macunu tüpünün dibi gibi kontrollü ve sonludur; biz sadece üstesinden gelebileceğimiz ya da, da-ha açık olmak gerekirse, üstesinden gelebileceğimizi sandığımız kadar çok gerçeklikle rastlaşırız. Neyse, görünüşe göre bu gerçekliğin oranını kontrol ediyoruz, tıpkı trafiğin yoğun oluğu saatlerde şehirlerarası yolu kullanmak yerine bizden başka kimsenin bilmediği eski sakin ara yoldan gitmeye karar vermemiz gibi [sic.]. Genellikle yanlış yöne saptığımızı söylemeye gerek yok; özellikle de altmış beş yaşımızdayken kalp krizinden düşüp öldüğümüzde... üstelik gerçekliğin akışını kontrol etmeye yönelik yıllara dayanan tecrübemize rağmen sonsuz şimdiki zamanda psikotik hastalar kadar ölü oluyoruz.

Ancak tekrar etmek gerekirse, bu aslında önümüzde yani gelecekte duruyor, yıllık tıbbi kontrollerimizi yaptırmayı henüz unutmadık, ya da eğer unutmuşsak bile her zaman muzdarip olduğumuz ülserimiz dışında zaten pek bir şey ortaya çıkmayacaktı. Gerçeklikle ilgili kısmı bilgimiz biraz daha uzun bir süre idare etmemize yetiyor. Sebep ve sonuç bizi perişan etmeye devam ediyor ve biz de onlarla hayatımızı sürdürüyoruz; iyi orta sınıf Amerikalılar gibi aktüerya tablolarını değiştirebileceğimiz umuduyla sigorta poliçelerimizi ödüyoruz. Sonuçta bizi eşzamanlılık yıkacaktır; Nihayetinde, sabah saat 4:oo'da kör bir kavşağa ulaşacağız, aynı anda midesi birayla tıka basa dolu bir başka salak da bunu yapacak ve birlikte ölümden sonraki hayata adım atacağız ki muhtemelen orada da aynı sonuç ortaya çıkacaktır. Gördüğünüz gibi eşzamanlılık öngörülemez, bu onun özelliklerinden biridir.

Yoksa öngörülebilir mi?... Eğer öyle olsaydı.... Önceden, sistematik bir biçimde, bütün anlamlı tesadüflerin yaklaşım tarzını kurgulayabildiğinizi hayal edin. Bu bir çelişki değil de kelimenin tam anlamıyla *a priori* midir? Sonuçta Pauli'nin adlandırdığı gibi bir tesadüf, eşzamanlılığın açık bir dışavurumudur ve doğası gereği geçmişe bağlı değildir, bu nedenle onun müjdecisi olan hiçbir şey yoktur (David Hume'un bu konudaki görüşleri, özellikle de trene karşı trenin sesi örneği). Bu durum, yani gelecekte ne olacağını bilememem ve bu nedenle de onu hiçbir şekilde kontrol edememe

hali, şizofreni hastasının kederli dünyasının *sine qua non* halidir. Gerçeklik onun başına gelir ve bir tür kalıcı otomatik kaza gibi hiç ara vermeden devam eder.

Şizofrenler mektup yazmazlar, postalamazlar, hiçbir yere gitmezler, telefon açmazlar: San Francisco Emniyet Müdürlüğü gibi otorite figürleri ve asabi alacaklılar onlara yazılar yazar; kindar akrabaları onlara telefon açar, çoğu zaman zorla berbere, dişçiye ya da tımarhaneye sürüklenerek götürülürler. Eğer mucize eseri kendilerini aktif bir hale getirirlerse HI4-1234'ü arayıp yakın dostları papayı ziyaret etmek için taksi çağırabilirler ancak bir çöp kamyonu taksiye çarpacaktır (bkz. Horace Gold'un birkaç yıl önceki tecrübesi) ve eğer hastaneden çıkarlarsa bir başka taksi daha çağrılır ve aynı şey bir kez daha denenir, ne var ki, bu sefer bir başka kamyon ortaya çıkacak ve çarpacaktır. Onlar bunu bilirler. Başlarına daha önce gelmiştir. Eşzamanlılık her aman devam eder, bu türden tesadüflerin olabileceği sadece *bizim için* yeni bir şeydir.

Peki, o halde ne yapılabilir? Bir şizof-ren açısından eşzamanlıkla mücadele edilebilecek her metot bir hayatta kalma ihtimali anlamına gelir, geçici süreli hayatta kalma çabası içinde bunun büyük yardımı olacaktır... hepimiz böyle bir toptan sistemi kullanabiliriz.

I *Ching* üç bin yıldan beri işte bu anlama geliyor. İşe yarıyor (Pauli gibi *I Ching*'i istatistiksel temelde analiz edenlere göre, kabaca yüzde 80 oranında işe yarıyor). Besteci John Cage akor yürüyüşleri elde etmek için bu sistemi kullanmaktadır. Bazı fizikçiler atomaltı parçalarının davranışlarını taslaklandırmak için kullanır böylece Heisenberg'in talihsiz prensibinin üstesinden gelirler. Ben bunu bir romanın yönünü belirlemek için kullanmıştım (ama lütfen *Yandro* ile ilgili yorumlarınızı saklı tutun). Jung hastalarının psikolojik kör noktalarını tespit etmek için onlarla birlikte kullandı. Leibniz yani ikili sayı sistemini, monadolojinin tüm felsefesini olmasa bile geçidi açıp kapatma fikrini bunun üzerine temellendirdi.... pek de önemli değil.

Siz de *I Ching*'i kullanabilirsiniz: ağırsık-let boks müsabakalarında iddiaya girerken ya da kız arkadaşınıza teklifinizi kabul ettirmek istediniz kısacası her şey için kullanabilirsiniz, elbette gelecekle ilgili yorumlar yapmak hariç. İşte *I Ching* bunu yapamaz: Yüzyıllar boyunca hem Pantheon Press basımı İngilizcesi de bulunabilen *I Ching*'in Almanca tercümesini yapan Richard

Wilhelm'in hem de Çin'in inanmasına rağmen bu bir falcılık aleti değildir. (Richard'ın oğlu ve aynı zamanda bir Çin Bilimci olan Helmut bunu *Eranos Jahrbucher*'deki makalelerinde ve konferanslarında açıklamıştır ve Pantheon'un İngilizce edisyonlarında bulunabilir. 1900'lerde basılan ilk İngilizce basım olan Legge'de bunu göstermişti).Evet, kitap gelecekle uğraşıyormuş *gibi görünüyor*; incelemeniz için, geleceği *belirleyen* çalışmadaki güçlerin bir Geştalt'ı[1] gözlerinizin önüne açılıyor. Ancak bu güçler artık iş başında, deyim yerindeyse, Latincedeki ismin yalın -den hali gibi zamandan bağımsız olarak varlıklarını sürdürüyorlar. Kitap kestirimci değildir ama hem analitiktir hem de tanılayıcıdır ama çok yönlü bir fiziksel muayene de böyledir; *şu anda* vücudunuzda neler olup bittiğini anlatır ve işinin ehli bir doktor bu bilgi olmadan da belli bir sınıra kadar ileride neler olabileceğini muhtemelen tahmin edebilir. ("Şu atardamarı değiştirmek gerekir Bay McNit, yoksa önümüzdeki hafta, hatta belki de bu gün akşamüstü eve giderken düşüp ölebilirsiniz.").

I *Ching* aracılığıyla, *koinos kosmos*'un bütüncül bir yapısı bütün detaylarıyla incelenebilir, zaten Kral Wen'de MÖ 110 yılında hapishanede bu sistemi işte bu nedenle geliştirmişti; gelecek onun ilgisini çekmiyordu. O hücresinde civanperçemi saplarını yere atıp bir heksagram oluş-turduğu esnada dışarıda yani neler olup bittiğini, krallığının başından hangi olayların geçtiğini bilmek istiyordu. Böyle bir bilgi elbette herkes için çok değerlidir, çünkü bu sayede gelecekle ilgili oldukça iyi bir tahminde (tekrar ediyorum: t*ah-min*) bulunulabilir ve insan böylelikle ne yapması gerektiği ile ilgili (bütün gün evde oturmak, dışarıda kısa bir gezinti yapmak, papayı ziyaret etmek, vb) ka-rarlar verebilir.

Ancak, eğer insan bir derecede şizofren ise, ki pek çoğumuzun üstelik zannedildiğinden daha da fazlamızın öyle olduğu artık psikiyatri mesleği tarafından anlaşılmıştır, şizofren için bir gelecek zaman olmadığı gerçeği görüşü ışığında bu türden bir bilgi, yani bu *Augenblick* (an) sırasında bütün *koinos kosmos*'u temsil eden bir unsurun kesin, bütüncül gösterimi bütün bilgi sürecini içerir. Bu nedenle, yüklendiğimiz veya mahsur kaldığımız zaman dilimindeki şizofrenik ilişkinin oranına göre *I Ching*'den kazanç elde edebiliriz. Tamamen şizofren biri için (asında bu imkansızdır ama buradaki amaçlarımız için yine de öyle olduğunu düşünelim), oluşturulmuş heksagram her şeyi açıklayacaktır, şizofren heksagramı ve ona eklenmiş bütün metinleri incelediği zaman bilmesi gereken her şeyin gözünün

önünde olduğunu bilecektir. Eğer heksagram olumlu ise rahat edebilir, eğer değilse kendini daha kötü hissedebilir: Korkularında haklı olduğu ortaya çıkmıştır. Şeyler umutsuz olduğu kadar katlanılmazdır ve bir o kadar da kontrolü dışındadır. Tamamen haklı bir sebeple kitaba "Öldüm mü?" diye sorabilir, kitap ona cevap verecektir. Biz de "yakın gelecekte öldürülecek miyim?" diye sorar ve heksagramımızı okuyarak bir şeyler sezeriz, eğer yargıyı okursak "Şanssızlık. Bundan başka bir şey olamaz," belki o akşam North Beach yolunda hızla akan trafiğe dalmamaya karar verebilir, dolayısıyla birkaç yıl daha hayatta kalabiliriz, bunun şizofren olsun veya olmasın herkes için bir değeri vardır.

Ancak lanet bir kitapla hayatımızı sürdüremeyiz çünkü –tıpkı Kral Wen'in tahtını kaybettiğinde ve ömür boyu zindanda kalmaya mahkum edildiğinde yapmaya mecbur kaldığı ve günümüz şizofrenlerinin yapmak zorunda olduğu gibi statik zamana karşı muhtemel teslimiyete girmeye çalışmak bizim açımızdan bir doz LSD kullanmak kadar delice gelir. Yine de kısmen kullanabiliriz; kısmen, çünkü *I Ching*'in "gelecek olayları önceden görme" yeteneği kesinlikle kısmidir, az önce söylediğim gibi, eğer dar anlamda değilse yoktur. Elbette, biraz kurcalayıp işleri yoluna koyabiliriz böylece *I Ching* geleceği *kesin bir şekilde tarif eder*. Ama bu şizofrenik ya da daha da şizofrenik bir alır. Kayıplar kazançlardan fazladır; geleceğimizi şimdiki zaman tarafından tüketilmesini tetiklemiş oluruz: Geleceği tamamen anlamak onu şimdi yaşamak haline gelecektir. Bunu bir deneyin ve neler hissettiğinizi görün. Çünkü gelecek bir kez elden çıktı mı bütün özgür ve etkin kararları gerçekleştirme ihtimali ortadan kaybolur. Haliyle bu, BK 'da sürekli işlenen bir konudur; eğer aklınıza başka bir örnek gelmiyorsa, *the World Jones Made* adlı romanımı hatırlayın. Bir kahin[2] haline gelen Jones iradesiyle karar verebilme gücünü tamamen kaybetmiştir; yeteneği onu özgür kılmak yerine felç etmiştir.

Bu gözlemi şunu söyleyerek özet-lemek aklımdan geçiyor. Eğer tam manasıyla şizofren iseniz *I Ching*' her şekilde kullanın, ne zaman banyo yapmanız ve kediniz Rover için ne zaman bir kutu tuna konservesi açmanız gerektiğini söylemesi için kullanmak da buna dahildir. Eğer kısmen şizofren iseniz (lütfen isim vermeyin) o zaman bunu belirli bazı durumlar için kullanın ama tedbirli olun; gereğinden fazla güvenmeyin; "O kızla evlenmeli miyim yoksa onunla günahkar bir birliktelik yaşamayı sürdürmeli miyim?" tarzından Ciddi Sorular için saklayın. Eğer şizofren değilseniz

kitabı dikkatle ve çok ölçülü kontrollü dozlarda orta sınıf Gleam ya da başka bir diş macununu kullanışınızın gibi kulanın. Kitabı bir tür eğlence aracı olarak görün. Biz kısmi şizofrenlerin yaptığının tresine ona zıt yönde sorular sorun, yani "aptallığım yüzünden on beşinci kez içine düştüğüm büsbütün çürümenin dehşet verici şartlarından kendimi nasıl kurtarabilirim?" gibi şeyler sormayın, bunun yerine "Atlantis kıtasına ne oldu?" veya "*bu sabah* yeşil eşofmanlarımı nerede bıraktım?" sorularını sorabilirsiniz. Hayatınıza hatta yakın geleceğinize özel bir yük getiremeyecek sorular sorun; başka bir deyişle kitabın sizi kontrol etmesine neden olacak şekilde "hareket etmeyin". LSD etkisindeki gibi davranın: Gözlemleyin ve gördüklerinizin tadını çıkarın (ya da eğer çok kötüyse sessizlik ve hareketsizlik içinde ıstırabı yaşayın), ama bırak hepsi bu olsun beyaz dama; gördüklerine dayanarak gerçek hayatta hareket etmeye başlıyorsun ve biz seni hasat zamanı bağ bahçe işi yap diye Şanghay Demokratik Halk Panayırı'na bırakıyoruz.

Tecrübelerime dayanarak konuşuyo-rum. Kahin yani *I Ching*, bana bu yazıyı yazmamı söyledi. (Doğru, *I Ching* tavsiyelerine neden uyulmaması gerektiğini açıklayan bir yazı yazmanın *I Ching* tarafından söylenmiş olması bir zen çıkış yolu ama benim için artık çok geç. Kitap yıllar önce bana kancayı taktı. Kitaba olan bu hastalıklı bağımlılığımdan beni kurtarabilecek tavsiyeleriniz var mı? Belki bunu da kitaba sormalıyım. Hmm. Özür dilerim; önümüzdeki tekrar daktilomun balına geçeceğim. Eğer çok geç olmazsa). (Geleceği hiç de iyi idare edemedim).

Uyuşturucular, Halüsinasyonlar ve Gerçeği Arayış

Uzun yıllar önce, gençlik dönemimde, psikiyatri hakkında pek de dikkat çekmeyen bir kitapta rastladığım bir ifade, tıpkı Hume okuyan Kant gibi, beni zihinsel uyuşukluktan kurtardı. “Psikozlu hasta zarif kanatlarıyla duvarda gezinen dört mavi istiridye gördüğünü sanmaz; onları *gerçekten görür*. Açıkçası halüsinasyon, beyinde üretilmez; tıpkı bütün “gerçek” duyusal veriler gibi beyin tarafından algılanır; hasta kendine son derece gerçek gelen gerçeklik algılamasına bizim duyusal verilere gösterdiğimiz gibi mantıksal bir tepki gösterir. Her halükarda hastanın “gördüğünü sandığını” varsaymak psikozlunun yaşadığı tecrübeyi yanlış anlamlandırmaktır.”

Kasvetle geçen yıllar boyunca bu konu üzerinde dikkatle düşündüm, bu arada ilaç endüstrisi, psikaytristler, ve ünü şüpheli bazı kötü insanlar bu konuyu geçerli kılmak –ve daha da ileriye götürmek- için çok çalıştılar, bu nedenle, bu gün eski günlere (aşağı yukarı 1900’lü yıllardaki) çok az benzeyen psikiyatri kuruluşlarıyla karşı karşıyayız, eskiden hastalar kalıplaşmış iki sınıfa ayrılırdı: toplumda iş göremeyecek, arabasını yıkayıp cilalayamayacak, elektrik faturalarını ödeyemeyecek ve bir martini içtikten sonra güzel bir sohbeti sürdüremeyecek kadar hasta yani deli oldukları için hastanede tutulması zorunlu olanlar... ve herkesin ayakkabılarının bağını çözmek, evlerinin ya da iş yerlerinin önünden üçtekerli bisikletle geçen çocukları saymak zorunluluğu hissetmek gibi basit “isterik” şikayetler ya da “gerçeklik durumu” ile uyumlu olarak anksiyete haline indirgenen “nevrotik” rahatsızlıklar, özellikle de insansız bir uzay aracının Pazar sabahı tam da söz konusu rahatsız kişi mangalında kızarttığı hamburger köfteleriyle uğraşırken Atlantik okyanusu yerine bahçenin tam ortasına düşeceğine dair ruhsal açıdan sağlıksız, mantıksız korkular yüzünden psikiyatrik yardıma başvuracak kadar akıllı olanları kapsayan nevrotikler. Akıl hastanelerinde tutulan –ya da tutulması gereken- “deliler” ile haftada bir kez bir saatlik “serbest çağrışımlarla” ortaya çıkan “nevrotik” veya “isterik” bireyler arasında gerçek bir ilişki görülmemiştir; işin aslı, delinin (ya da artık söylediğimiz gibi psikozlu hastanın) psikojenik olmaktan çok

fiziksel kaynaklı bir rahatsızlığının bulunduğuna ve nevrotik hastanın erken çocukluk döneminde yaşadığı travmatik olaylar nedeniyle doğal olmayan korkular hissettiğine dair inanç Frued'un hastanın hangi gruba ait olduğuna doktorun karar verebildiği bir teşhis oluşturmaya yönelik ilk keşfiyle bir ilgisi olduğu temeline dayanmıştır. Eğer psikozlu olduğu ispatlandıysa, derin psikolojinin yani psikanalizin ona uygun olmadığı sonucuna ulaşılıyordu, eğer nevrotikse bütün yapılması gereken uzun süre bastırılmış travmatik cinsel malzemeyi bilinçaltından kurtarmak ve gün ışığına çıkartmaktı... böylelikle fobiler ve baskılar ortadan kalkacaktı.

Bu iyi bir şey gibi görünüyordu, ta ki Jung aşağıdaki noktaları gösterip ispatlayana kadar:

Hastaneye yatırılan bu tamamen psikotik hastalar psikoterapiye nevrotikler kadar hızlı yanıt vermişlerdir, psikotiklerin bireysel lisanı kapsamlı olarak anlaşılmış dolayısıyla da iletişim kurulmuştur.

Yaşamını yatağa bağlı kal-madan sürdüren, iş sahibi olan, aile kuran, dişlerini düzenli fırçalayan pek çok "nevrotik" aslında onun adlandırdığı gibi "içine kapanık nevrotikler" değildi ancak psikotikler –özellikle de şizofrenler- hayat boyu sürecek bir hastalık kariyerinin erken safhasındaydılar. Üstelik *bu hastalar* psikoterapiye herkesten daha iyi yanıt vermişlerdir.

Bunun bir anlamı vardı. (A) Belki de, ne kadar ciddi olura olsun, bütün akıl hastalıkları psikojenik orijinli olabilir. (B) Nevroz bir hastalık hatta bir hastalık semptomu dahi olmayabilir ama belki de beynin istikrar elde etmek ve çok daha ciddi çöküntüyü engellemek için kullandığı bir yapıdır, bundan dolayı bir insanın nevrozunu tedavi etmeye çalışmak son derece riskli olabilir çünkü nevrozuz altında tamamen ilerlemiş bir psikoz yatıyor olabilir; üstelik bu psikoz, mutlu psikiyatristin arkasına yaslanıp "Gördünüz mü? Artık otobüslerden korkmanıza gerek yok," dediği anda ortaya çıkar. Bundan hasta kendisi de dahil her şeyden korktuğunu keşfeder ve artık hiçbir iş yapmaz hale gelir.

Böylece büyük şema yani bilinçaltı, çocukluk dönemine ait bastırılmış cinsel travma tıpkı hiçbir şeye işaret etmeyen ortaçağdaki düz dünya haritası gibi çöküverdi ve muhtemelen bu gün "topluma uyum sağlayamayan ama bir şeyler becerenler. Sanırım," demenin bir başka yolu

olan “belirsiz psikotikler” diye adlandırdıklarımız için de zararlıydı. Bir sorun nasıl böyle muğlak hale gelebiliyor? Bütün teoriler birer birer yıkıldı, kendi espri anlayışımızla paranoyak diye adlan-dırdığımız “mantıklı” psikotikler de vardı, başkaları da ama bu kadar yeterli. Çünkü artık benim kritik eşik diye nitelendirdiğim noktadayız: yani psikotikteki varoluş sadece kuruntulardan (“bana komplo kuruyorlar,”) ibaret değil ve nevrotiklerde görülmeyen halüsinasyonlar da var. Bu yüzden belki de bu bağlamda hastalığın doğasıyla ilgili olmasa bile en azından ciddiyetiyle ilgili bir teşhis temeli elimizde var. Ancak oldukça can sıkıcı bir unsur beklenmedik bir şekilde burada kendini gösteriyor. Negatif halüsinasyon diye bir şey var; bu, hastanın olmayan bir şeyi görmesi yerine olanı görememesi anlamına geliyor (Sanırım Jung bu-nunla ilgili en olağanüstü örneği vermektedir: kafaları olmayan insanlar gören bir hastadan bahseder, bu hasta insanların bedenlerini boyunlarına kadar görebilmekteydi ama o noktadan yukarıda hiçbir şey yoktu). Ancak daha da ürkütücü olanı bu hastanın psikotik bir rahatsızlığının olmamasıydı; hastanın esas itibariyle aslında isterikti –her safhada hipnotizmacı bunu ispat edebilir, çünkü bu türden yanlış algılamalar belirgin bir şekilde sağlıklı insanlarda da uyarılabilir... bunun yanında, hipnoz uzmanının etkisi olmadan ortaya çıktı-ğında psikoz için *sine qua non*[3] yani pozitif halüsinasyonu da kapsayabilir.

Şimdi bir aşamaya ulaşıyoruz ve bu aşamanın bulunduğu yer, oldukça korkutucu bir nokta. Çünkü Richard Condon’un *Mançuryalı Aday* isimli müthiş romanında betimlenen manzaraya adım atmış oluyoruz: sadece kuruntular ve halüsinasyonlar her tür insana indirge-nebilir değildir ama “hipnoz sonrası telkinin” ilave korkusu fazladan işin içine girmektedir... ve, bütün bunlar Pavlov Instititute tarafından politik amaçlarla çözümlenmiştir. Burada hayal dünyasına daldığımı hiç sanmıyorum, çünkü şunu bir hatırlayalım: Freud esasında hipnozu esas araç olarak kullanan bir psikoterapi biçimine dahil olmuştu. Başka bir deyişle, modern derin psikolojinin tamamı –yani insanın bilinçli özünün ulaşamadığı bazı zihinsel bölümlerin çoğu zaman etkisizleştirebildiğini var-sayan derin psikoloji-hipnoz hali esnasında uygulanan “telkin” tarafından verilen eksiksiz kanaatleri, algılamaları ve motivasyonları dışa vuran bireylerin incelenmesinden kaynaklanmaktadır. Telkin mi? Ne kadar zayıf bir kelime, kendisini tecrübe etmeyle kıyaslandığında ne kadar zayıf bir anlam taşıyor. (Buna maruz kaldım ve hiç şüphe yok ki başıma gelen en olağanüstü şeydi).

“Telkinler” bütünü hipnotize edilen özne için öznenin alışılagelmiş olanı tarafından bindirilen yeni bir dünya görüşü olmanın ötesinde bir anlam taşımaz; beynin içindeki zihinsel işlemlerde bu yeni bakış açısının ya da veri algılamasını ve fikirleri düzenleyiş biçimlerinin geştalt yapısının sınırı yoktur- kasamı, süresi, ya da bizim tuhaf ve hoş bir biçimde “gerçeklik” diye adlandırdığımız kavramdan uzaklaşmasının sınırı yoktur. Bu mantıksal açıdan mümkün değil ama gerçek böyle, özne, yapabildiği işler ilgili olarak fiziksel açıdan alt üst olabilir, iki sandalye arasında kaskatı uzanabilir ve dik konumda durdurulabilir, hata bedensel kısmı bile yenidir... bazen, dolaşım siteminde olduğu gibi (mesela uzunca bir süre kolunu havada tutmak), vb. anatomik olarak mümkün olduğunu bildiğimiz noktaya bile düşer, zaman sınırlaması sadece fizyolojik faktörler tarafından düzenlenir ve eğer yoga veya Psionics ya da açıkçası sihirli güçlerle falan uğraşmayı düşünmüyorsak temel-de böyle bir fenomenin psikojenik bir açıklaması olamaz. Ancak bu güçler kim tarafından yönetiliyor? Hasta mı? Hipnoz uzmanı mı? Eğer on yedinci yüzyıldaki büyücüleri ve büyü kurbanları kavramlarını geri getirmek istemiyorsak, hangisinin olduğunun bir önemi yok... *bu* bizi nereye götürür? John W. Campbell JR’ın (*Astounding* dergisinin güçlü BK editörü, BK taslaklarına yönelik katı yaklaşımını Dick onaylamıyordu) bile bu yolda yürümeye cesaret edeceğini sanmıyorum.

Ancak altıncı hisler ve olağanüstü yeteneklerin bazı geçerlilik kanıtlarının olabildiğini hatırlayarak bunun dışında makul bir yaklaşım kurabiliriz. Bir bağlantı var; 1900 yılında Freud’un hastalarıyla yaptığı serbest çağrışım seansları sıra-sında telepati yeteneğinin somut kanıtını elde etmiştir. (Yıllarca ESP ile alay ettiğim için bunu öğrenmek hiç hoşuma gitmemişti; inanılmaz titiz bir gözlemci olan Freud’un belgeleri ESP kavramına güç katıyor). Üstelik geçenlerde, epeyce ünlü bir psikiyatri dergisinde, eğitimli psikiyatri doktorları hastalarında görülen telepatik algılamaların şüpheye yer vermeyecek kadar sık ortaya çıktığı haberini veriyorlardı. W.W. Norton tarafından Gardner Muphy’nin önsözü ile basılan ünlü kitabında Ehrenwald[4] telepatik bağlantıları istemeden tecrübe eden ve ciddi anlamda rahatsızlığı bulunan hastalarına ait ilk elden göz-lemlere dayanarak akıl hastalığının eksiksiz bir yapısını kurmaya kadar ilerler; örneğin paranoyaklar, duyusal verileri etraflarındaki insanların marji-nal, bastırılmış, dile getirilmeyen düşmanca düşünce ve duyguları gibi algılar, Ehrenwald hastane koğuşlarını gezerken paranoyak hastaların onlarla ilgili

olarak Ehrenwald’ın içinde taşıdığı ve elbette, hepimizin yaptığı gibi kişiler arası ilişkilerimizi sürdürebilmek için gizlediği düşmanca fikirleri ona kelime kelime tekrar ettiklerini defalarca ifade eder. Böylece, sonu gelmeyen, tutarsız yolculuğumda Büyük Haberime ulaştım. Ehrenwald’ın ifadelerini olduğu gibi ele alırsak (yani onları doğru kabul edip bir ön kabul olarak kullanırsak) en azından paranoyaklar –ya da bazı paranoyaklar- açısından “kuruntuların” sadece kuruntu olmadığını aksine bizlerin ulaşamadığı bir gerçeklik alanına ait kesin algılamalar olduğuna dair (Tanrıya şükür) açık ve kesin bir ihtimalle karşılarız. Evet; şimdi akıl hastalığı, pozitif ve negatif halüsinasyonlar, bazı mantarlarda bulunan organik toksinler ve LSD gibi kimyasal maddelerin sebep olduğu sahte-şizofrenik algısal bozukluklar hip-noz tecrübesi, konusuna dönüp tekrar inceleyelim ve kendimi tam anlamıyla aptal yerine koymak için buna bir de mistisizmi yani “dönüşüm” diye adlandırılan ve Aziz Paulus’un başına gelen türden mistik olayı ekleyeceğim. Hazır mıyız? Tamam.

Bir insan halüsinasyon görmediği halde psikotik olabilir mi? Evet. Paranoyakların temelde “kuruntulu fikirleri” vardır; onlar da bizim gördüğümüz gerçekliği görürler ama onu daha farklı yorumlarlar ve bu gerçeklik onların sisteminde daha farklı çalışır.

Peki, bir insan psikotik bir rahatsızlığı olmadan da halüsinasyon görebilir mi? Evet, örneğin, hipnoz esnasında, ilaçların etkisi altında, yüksek ateşe neden olan bir hastalığa yakalandıklarında, zehirlen-diklerinde ve başka bir sebep yüzünden insanlar halüsinasyon görebilirler.

Halüsinasyon ve dünya görüşü arasında nasıl bir ilişki var? Alman (daha doğrusu İsviçreli) psikoloji eğilimi her bireyin gerçeklikle yapılandırılmış, kendine has ve bazı açılardan da eşsiz bir resmetme ve tecrübe etme yöntemi vardır. Artık, Kant’ın da daha önceleri ortaya koyduğu gibi bu “kendi içinde” gerçeklik evrensel kabul görmektedir ve hissetme yeteneği olan başka organizmalar için kesinlikle bilinmez bir haldedir; “ham” duyusal veriyi algılayan beyin kısmı da dahil canlı algı sistemleri tarafından oluşturulan orga-nizasyon kategorileri, zaman ve uzay mekanizmaları öznel bir esas yapının uygulanmasını gerektirir aksi takdirde görece durağan bir ortamda kaotik bir hal alacaktır, sürekliliği olan yeterli ve sürekli gösterimler ile organizma hafıza (geçmiş) ve gözlem (gelecek) temelinde geleceğin *ne olabileceğini* hayal edebilir. Burada esas olan sürekliliktir, iş

görebilmesi için insanın dış dünyanın büyük kısmını fark edebilmesi gerekmektedir (bu, elbette, problemin neden gerçek olduğunun ve ortaçağa ait hayal ürünü bir uydurma olmadığının da sebebidir; logos[5], farklı objeleri kaosa çevirir).

Bu organizasyonun büyük kısmı algı sistemi tarafından yapılır; yani, nörolojik organların bilinç kısımları daha az görev alır, bu nedenle "öz" duyuşsal veriyi aldığı zaman, deyim yerindeyse, otomatik olarak kendine has dünya görüşünü yapılandırmış olur. Bu nedenle öz (veya ego ya da bu acayip şey her ne ise) oldukça büyük oranda kendi varlığından kaynaklanan bir malzeme ile temsil edilir. Bunun ışığından bakıldığında, halüsinasyona maruz kalma fikri çok farklı bir karakter kazanmaktadır: Psikozlar, hipnozlar, ilaçlar, toksinler vb. yüzünden kaynaklansa da halüsinasyonlar temelde gördüklerimizden nitelik bakımından değil nicelik bakımından farklıdır. Başka bir deyişle, organizmanın nörolojik cihazlarından yapısal, düzenleyici gerekliliği aşacak derecede aşırı bilgi fışkırmaktadır. Algılama sistemi bir anlamda aşırı algılama yapmakta, beynin öz kısmını çok fazla bilgi sunmaktadır. Bu sırada ön lobu yansıtan bilişsel süreç, özellikle de yargılama süreci, verilmiş olanı kapsayamaz ve dünya beynin bu kısmı için –haliyle de kişi için- esrarlı bir hal alır. İsimsiz varlıklar ya da görünüşler belirmeye başlar ve kişi bunların ne olduklarını –yani isimlerinin en olduğunu, ne anlama geldiklerini- bilmediği için başka insanlarla bu konu hakkında bir iletişi kuramaz. Sözlü iletişimin bu şekilde yıkışlı öldürücü bir kanıttır öyle ki, kişin bir noktada daha önceki dünya görüşüne uymayacak kadar alt üst olmuştur ve gerçekliği diğer insanlarla empati temelli bir bağa izin vermeyecek kadar kökten bir değişime uğramış haliyle tecrübe eder.

Ancak birlikte paylaşılan bakış açı-sından farklı olan bu kafa karıştırıcı görünüşlerin, çoğalmaların ya da çarpık-lıkların nerede ve hangi aşamada başladıklarına dair kritik soru bunların hiç birisiyle cevaplanmaz. Bu gün "dış gerçeklik" diye adlandırdığımız kav-ramın büyük kısmının algı sisteminin kendisindeki öznel temel yapıdan oluştuğunu ve en az bireylerin sayısı kadar birbirinden farklı dünya görüşleri oluğunu biliyoruz... ama istenmeyen, hatta korkutan ve kesinlikle paylaşılmayan "halüsinasyonlar" nasıl oluyor d sinsice içeri giriyor? Son üç ya da dört yıla kadar dünyayı algılama tecrübesinin düzenli sürekliliğine dair bu türden saldırıların şüpheye yer vermeyecek biçimde insanın kendisinde yani nörolojik yapının bir düzeyinde meydana geldiği genel kabul görürdü, ama ilk kez kanıtların

yapısı gerçekten de başka bir yöne dönmeye başladı. “Açılmış bilinç” gibi tamamen yeni terimler duyuluyor, bu araştırmaya işaret eden terimler özellikle de halüsinasyona yol açan uyuşturucularla ilgili olanlar, hoşumuza gitse de gitmese de, Jan Ehrenwald’ın paranoyaklarının durumundaki ihtimale işaret etmektedir, organizmanın algılama sistemi aşırı algılama yapmaktadır, hiç şüphesiz ön lobun yargılama merkezlerini işleyemedikleri veriler sunmaktadır, bu kötü bir durumdur çünkü böylesi şart-lar altında herhangi bir yargılama ve gerçekleşemez, paylaşılan lisanın yıkıma uğramasıyla da kişiler arası ilişki ortadan kalkar – ama aşırı algılama organizmanın dışından kaynaklanır; organizmanın algılama sistemi gerçekte orada olanı algılar, böyle olmamalıdır, çünkü bunu yapmak *ne kadar gerçek veri algılanırsa algılansın* bilişsel süreci imkansız hale getirir. Aslında sorun “olmayan bir şeyi görmekten” daha farklıdır, organizma orada olanı görmektedir –ama ondan başka kimse bunu görmez, dolayısıyla varlığı betimleyecek anlambilimsel işa-ret de yoktur, bu yüzden organizma toplumunun diğer üyeleriyle empatiye dayalı bir ilişkiye giremez. Üstelik bu empati bozulması çift taraflıdır; yani toplumun diğer üyeleri onun “dünyası” hakkında empati kuramaz, o da onla-rın dünyasına yönelik bir empati geliş-tiremez.

Halüsinasyon, akıl hastalığı, “açılmış bilincin” uyuşturucu tecrübeleri, sosyal sonuçları nedeniyle organizmayı tehdit etmektedir. Lisanın insan hayatındaki rolü artık çok açıktır: bireysel dünya görüşlerinin birbirine bağlandığı böylece hangi açıdan bakılırsa bakılsın ortak bir gerçekliğin inşa edildiği en temel araçtır. Öznel olan nesnel ve kabul edilmiş hale gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, hem sosyolojik hem de antropolojik açıdan halüsinasyonların nereden kaynaklandığı hatta “düzenli bir biçimde görülmeyen yüksek düzeyde gerçekliğin” kesin –ama eşsiz ve paylaşılmamış- algılamaları olup olmadıkları bireyin kendisi için bile önemli değildir.

Gerçek veya gerçek dışı, algılama sis-temi içinde meydana gelir ya da algılama sistemi tarafından geçerli bir şekilde alınır çünkü bazı kimyasal ajanlar normalde beynin metabolizmasında mevcut ve-ya aktif değildir, “halüsinasyondan kaynak-lanan” dediğimiz bu paylaşılmayan dünya yıkıcıdır: Yabancılaşma, içine kapanma, her şeyin garip olduğu, değiştiği, eğilip büküldüğü duygusu; hepsi de eskiden insan kültürünün bir parçası olan birey organik bir “penceresiz bir tek hücreli” (Leibniz’in kullandığı

ifadedir) haline gelene kadar ortaya çıkan mantıklı sonuçlardır. Akıl yürütme melekelerinin bozulmamış olması önemli değildir, "yeterli duygu" hissedip hissetmediğinin de bir önemi yoktur, onlar şizofreninin teşhis edildiği iki klasik kategoride yer alıyorlar. Aslında her ikisi de bozuktur, kendisine sunulan duyusal veri ile yüzleştirildiğinde birey bizimkilerle yap-tıklarımızı gibi yapmaktadır, aynı durum onun duygusal yaşamında da geçerlidir, bizim açıklayamayacağımız ruh halleri ve duygular sergileyebilir. Ancak, onun ne olduğunu biz algılamıyoruz, onun algıladıkları veya tecrübe ettikleri açısın-dan bu duygular neredeyse kesin bir şekilde uyumludur.

Özellikle de en son ortaya konan laboratuar bulguları ışığında, şizofreni ve böbreküstü bezlerinin iç salgıları arasında bir tür bağlantı olduğunu hisse-diyorum ki o da şu: "akıllı adam her şeyin mümkün olduğunu bilmez." Başka bir deyişle zihinsel açıdan hasta olan kişi arada sırada çok fazla *bilir*. Sonuç olarak, deyim yerindeyse, kafası çalışmaz. Az bilgi belki tehlikeli olabilir ama çok fazla bilgiye ne demeli? Bir gerçeklik unsur olarak ölüm hakkında belki hiçbir şey bilinmemesi gerekir ya da eğer mümkünse insanın kaldırabileceğinden daha az şeyler bilmek gereklidir. James Stephens "The Whisperer" (Dublin 1912 baskısı *Insurrections*'da yer alır) şiirinde bilmekten kıvanç duyduğum bir konuda bizi bilgilendirmektedir ama biliyorum ki er veya geç sanrım birileri bunu bulacaktır. İşe bakın ki, bu bizzat Tanrı'nın hissettiği duygudur:

Sana şekil verdim,

mutluluğun ya da kederin için

Yaptıkların vasıtasıyla

Yolunu nasıl çizdiğine bakmadım

Mücadelenle, kayıp ya da kazançlarınla

ve yaptıklarınla ilgilenmedim

Ama bilmek istedim.

İnsanın halüsinasyonlara bel bağlama-sı gerekmez, insan başka yolları izleyerek de aklını oynatabilir.

1- bkz, **Gestalt psikolojisi** (*Geştalt psikolojisi* okunur)

2- Orijinal metinde “görülmeyeni görebilen” anlamına gelen **precog** kelimesi kullanılmıştır

3- Elzem, olmazsa olmaz şart

4- Telepathy and Medical Psychology, 1948

5- Dünyayı yöneten akıl, anlam ve kavrama yeteneklerinin hepsi. Herakleitos’a göre değişmeden kalan tek şey.